

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Jonstoni Historia Naturalis

Ioannis Ionstoni|| Theatrvm|| Vniversale Omnivm|| Animalivm||
Qvadrpedvm

Jonston, Jan

Heilbrunna, MDCCLV.

VD18 90528808

Caput XXI. De Tato seu Echino Brasiliano.

urn:nbn:de:gbv:45:1-10966

De Tato seu Echino Brasiliiano.

Nieremb.
Hist. Exot.
1.9.6.6.

Tatum Nierembergii verbis describemus. Cataphractum, inquit iste, quoddam animal Indiarum varie appellatum invenio. Hispani nuncupant *Armadillo*. Lusitani *Sneubertado*. Itali Bardato, Thevetus Brasílico nomine *Tatau*, Maphaeus *Tatusiam*, Gesnerus *Tatum*, nova Hispania *Chirquinbum*, alicubi *Cassamin*, aliis Indis *Aiatochtli* dicitur, hoc est, cuniculus cucurbitalis, specubus enim, quem admodum cuniculus conditur. Una nocte spatium leucae excavat, quare nisi ligetur, nullibi se includi patiens perfodit usquequo extra domum et oppida emergat. Varias sunt species horum loricatorum, mihi omnium mirabilior aiatochtli, cuius et rariorem mentio et sterilior, quare illum praefertim narrabo. Duris armatur laminis, quas ipse vidi. Canis Melitensis est magnitudine. Pedes ei suis parvuli, rostrumque, sed oblongum et gracile. Armatur undique crusta militari et cataphracto equo persimili in laminas connexas atque mobiles divisa, quibus se convolvit atque undique tegit. Auriculae murinae, sed longiores nimis graciles. Cauda eius est longa, teres, geniculata, eodemque modo laminis crustatis circumvallata. Venter candet, ac pelle operitur molli humanae haud dissimili, longiusculis exilibus ac raris pilis vestita. Formicas venatur. Cubat supinus atque cauda ori admota, qua recta procedentes formicae incidunt in insidias et cibum deludenti suggerunt. Antonius Herrera addit, lotio proprio implere lacunam super ventrem inter crustas suas, sic formicas, humore obstante per caudam procedere usque ad os. Cum fugit, in praecipit caput caudamque ventri adplicat ac tuetur crusta et sese in spiram convolvens rotat. Quod si pertinacius quispiam infectari perseveret, se-

met in venatorem contorquet, ut haud raro valide tundens dorso suo pectus hominis exanimat. Verfatur in uliginosis lacubus. Lumbrici, piscibus ac vermiculis vescitur et quibusdam arborum bacis et pomis. Caro impense pinguis, dulcis ac pituosi alimenti et excrementis redundans. Utebantur cauda antiqui ad eas, quas zebratanas vocant, quarum apud illos usus frequens muniendas. Crusta multis rebus utilis, tum ad bellicos usus, tum ad pacem opportunitis. Aiunt, illius crustam tritam ac drachmae unius pondere intra sumtam, evocato sudore magnopere conferre morbo Gallicocurando. Invenitur locis calentibus lacustribus et uliginosis. Duas apud Lucatanenses horum animalium sunt differentiae. Quaedam innoxia et gratissimi alimenti sunt, alia noxia et venenata, ut vomitu ac flatu alvi citato syncopen inducant, tandem interimant. Antidotum est oleum olivarum, nisi virus invaluerit, frustranea tunc remedia. Si fortasse aliqua iuverint, diffuunt superstitibus capilli, languet color, marcent vites. Distinguuntur testarum seu laminarum numero. Innoxia octonis, noxia senis constant. Innocua etiam coxae, osse carent et maculis rubeis circa ventrem distinguuntur. Est autem hoc animal viperis, quae sono quodam perstrepunt tam carum et amicam, ut eodem foramine sine alterutrius iniuria condantur. Primum illud genus videtur descripsisse Consalvus Ferdinandus Oviedus hac sententia: *Καταφρακτος, sive undique armis munitus, animal est aspectu admirabili, valde diversum ab iis, quae aut in Hispania, aut in aliis Europae regionibus conspiciuntur. Quadrupes est animal, totumque corpus cum cauda corio tectum habet simili cortici lacerti, de quo infra sumus dicturi, crocodilum America-*

ricanum intelligit, coloris inter album et cinericeum mixti, ad album tamen magis accedentis. Eiusdem vero est formae cum equo undique armis munito, caniculae autem vulgaris magnitudine. Non est animal noxium, domiciliumque habet in terrenis tumulis, pedibusque terram egerendo, sua latibula fodit cuniculorum instar. Capiuntur haec animalia retibus et balistis, petita occiduntur, magna autem ex parte sementis tempore, quando stipulae aduruntur, aut agri coluntur, ut gramen producant in boum et animantium pabulum. Aliquoties me hoc animali vesci contigit, ac sane melioris saporis, quam haedos, et salubrem cibum esse comperiebam. Caeterum si haec animalia in iis Provinciis conspecta fuissent, in quibus equos undique armatura muniendi consuetudo originem sumsit, ex huius animalis aspectu exemplar desumptum opinari quis possit. Cum alii Auctores Oviedo refragentur, aliud genus armatorum, quam ille cogitant. Diversa, quae de loricato animali seu tato narrantur, de diversis speciebus, pro diversitate provinciarum accipienda sunt. Sic Monardes prodit, numquam visum edere, ideoque sub terra duntaxat, et ex ipsa terra ali, Gesnerus contra, licet perpauca, de illo ait, allatum in Galham seminibus et fructibus visum vesci. Neutrum refuto, cum de diversis loqui possint. Agnoverunt quoque tria genera horum armatorum Iacobus Plateau et Clusius, unum brevissimae caudae, quod sic describit: *Habebat porro id animal pedis unius et quatuor unciarum longitudinem, corporis vero ambitus erat quatuordecim unciarum, binis videlicet minore longitudine. Eius tegmen durum et testaceum, fuliginosi coloris, quem forte vetustate et manuum tractatione contraxerat, quodammodo tessellatum. A collo ad medium corpus, quasi orbiculatae figurae tessellis varie pictis distinctum, medio autem corpore ternis ordinibus quadrangularem tessellarum varie etiam picturarum insignitum. Postrema tegminis pars similibus orbibus*

distincta erat, qualibus pars anterior. Totum etiam caput ad nares usque similibus testis tectum. Aures patentiores, nec adeo mucronatas habebat. Cauda brevis erat, duobus digiti humani extremis articulis non maior, tota etiam orbicularis tessellis tecta. Ventrem nulla crusta tectum fuisse, sed villis duntaxat oblitum, picturae praesentabat, quemadmodum etiam crurum posteriorem partem, atque guttur et nares. Posteriores pedes ternis digitis, et calcari praeditos fuisse, pictura fidem faciebat, anteriores vero duntaxat binis et calcari, nisi a pictore fuerint praetermissi, penem satis longum et exertum habebat. Nescio an huic desit virtus, quam de Armadillo, siue tato caudato Monardus dixit. Praecipuam eius vim in caudae ossiculo esse, cuius in tenuissimum pulverem redacti pilula, confecta magnitudine capitis arviculae, atque auri indita, dolorem eius sedare et tintinum etiam cum exigua surditate coniunctum curare traditur. Certe dolorem sedare, frequenti experientia probatum est. Adicio astum Chirquinchi, quod audivi ab his, qui primum fama, deinde visu acceperunt. Testes oculati sic referunt: Pluente coelo supinus iacet, in ventre, qui exermis est, colligit aquam contentam inter crustas laterum, sic perdurat transacto imbri ferme diem integrum, donec occurrat incaute cervus sitibundus, qui accedens ad potum, immergit buccam, tunc claudit se *Chirquinchus*, labra et nares comprehendens cervi. Hic discurret hinc inde, nunquam laxat praedam *Chirquinchus*, donec fatigatam interimat angustiae spiritus. Astum quoque erinaceorum habet, in crustis suis se, dum timet, conglobat, nec nisi ad ignes relaxatur. Conchulis huius animalis utuntur Indi in maleficis, praecipue ad explorandos et puniendos fures. Tangunt prius cum concha terram a fure calcatam, siue aliud quicquid ille attigerit, implent maxillam potione, quam *chicham* vocant, tympanis deinde circum-

ri quoddam genus canum parvulorum, quorum societate mire delectantur, et quos mire diligunt. E suo cibo detrahunt, ut illos alant. Cum iter agunt, comportant secum aut humero, aut gremio. Cum aegrotant, confortio inseparabili set familiaritate catelli recreantur. Sunt quoque *canes muti* apud Indos, qui non latrant et vulpino vultu. Cozumella insula hos alit. Qin et percussu nec gemitum, nec clamorem e-

dunt. Hos in Hispaniola Oviedus statuit pro Calamita rana. His natura est, nec opus sunt membrana ex secundis caninis, nec firmus leporis, nec pilus. Superstitiose ista Plinius obmutescendis canibus quaerit. Anonymus manuscripti mei auctor, in Hispaniola memorat, fuisse canes parvulos, sine latratu, solum cum grunntu, et solum palato aptos. In Quivita maximi canes onerantur sarcinis.

CAPUT II.

De Fele.

Ambrosin.
l. 3. c. 10.

Feles nomen a *φῆλος* impostor, fallax, quod astutissimum sit animal, vel ab *αἰλῆς*, adulator, quod cum Aeolico digammate *Φαιλῆς* pronuntiabatur, ut maximo Salmasio placet. Dicitur Latinis etiam Catus, vel Catus, seu a capiendo, seu quod sit cautus. Graecis vocatur *αἰλῆρος*, *παρά το αἰολεῖν καὶ ἀναίρειν τὴν ἕραν καὶ κινεῖν*, quod caudam subinde moveat, eademque adblandiatur. Apud Suidam est *αἰγίλιρος*, alibi *αἰπῆρος*. Spatalem etiam quidam cattum vertunt. In descriptione notissimi animalis non est, quod immoremur, observata circa Anatomiam ad finem capitis habebis. Ubique fere inveniuntur. Non fuisse aliquando manfuetos verisimile est. In Iberia apud Tartessios nasci maximas, omnes auctores consentiunt. *Vescuntur* carnibus, piscibus, muribus, avibus, lacertis. Bufones interimunt. In Cypro viperas, et chamaeleones venantur. Iunioribus etiam leporibus insidias struunt, nec propriae speciei parcunt. Novimus hic Bononiae, inquit Ambrosinus, feles adultas cum parvulis primum colludere, deinde illis laniatis vesci. Vivunt sex annos, aliquando decem, castrati plures. Quantum ad *generationem*, in Europa mensibus Ianuario et Februario plerumque exardescunt, in India omni fere anni tempore luxuriantur. Foeminae in con-

gressu clamant, seu quod a fervido nimis semine adurantur, seu quod a mare unguibus laedantur. Mas stat, foemina subiacet. Foeminae plus libidine agitantur, quam mares. Gerunt foetum duo menses lunares, seu dies sex supra quinquaginta. Martio editus praefertur, Augusto, propter pulices minus. Ut plurimum quinque vel sex catulos enituntur. Foemina sobolis est amantissima, mas inventam saepe interimit, ut foemina novorum catulorum desiderio mota, morem iterum gerat. Exercent *inimicitias* cum quibusdam, ut muribus, bufonibus, serpentibus, vulpansere, aquila, ruta, felle proprio, suavi odore, et humiditate. Ruta certe a columbariis pelluntur. Unguentorum odore aliquando in rabiem aguntur. Si aqua mergantur, nec statim exsiccantur, pereunt. E contra Valerianae se libenter affricant, mentha cattaria delectantur. Foemina gravidam, si mas interim occidatur, abortit. Circa *naturam* occurrunt quaedam singularia. Oculi enim felium ad Lunae vices modo maiores, modo minores evadunt, immo solis vices sentiunt, et pupillas oculorum sideris cursu mutant. Diluculo enim protenduntur, meridie in orbem contrahuntur. Sole occidente hebescunt. Cardanus male pupillas pro arbitrio contrahere et distendere

Salmaf. in
Solin.

Nomen.

Locus.

Vitus.

Plin. H. N.

l. 10. c. 63.

Generatio.

Aristot. H.
A. l. 5. c. 2.

Sympathia
et Antipathia.

Mizald.
cent.

Natura.